

ANDERS ROSDAHL

PIAAC Á NORÐURLÖNDUM

Niðurstöður umfangsmestu alþjóðlegrar könnunar á grunnleikni fullorðinna í lestri, reikningi og úrlausn verkefna með upplýsingatækni.

Grunnleikni fullorðinna í Danmörku, Finnlandi, Noregi og Svíþjóð í lestri, reikningi og notkun upplýsingatækni við úrlausn viðfangsefna er almennt góð í samanburði við hinar 20 þjóðirnar sem á árunum 2011–2012 tóku þátt í PIAAC könnun OECD. Eigi að síður er fjöldi einstaklinga á Norðurlöndunum sem hafa litla grunnleikni en hún er mikilvæg til þess standa vel að vígi í þekkingarsamfélaginu. Sem dæmi má nefna að 2,1 milljón manns búa yfir lítilli færni í lestri. Hlutfallið meðal íbúa á aldrinum 16–65 ára liggur á bilinu 11% í Finnlandi og 16% í Danmörku. Hlutfall þeirra sem búa yfir lítilli leikni í reikningi er svipað, en hlutfall þeirra sem eiga erfitt með að leysa viðfangsefni með hjálp upplýsingatækni liggur á bilinu 25–40%. Um það er deilt hvar nákvæmlega mörk lítillar leikni liggja, en enginn vafi leikur á að fjöldinn er umtalsverður. Takmörkuð leikni er algengari í hópi innflytjenda, atvinnuleitenda, þeirra sem hafa stutta formlega menntun og hinna eldri. Fylgnin er þó ekki algjör milli lítillar leikni og þess að tilheyra einhverjum þessara hópa. Fólki með litla leikni er að finna í nær öllum norrænum samfélagshópum. Margir vilja efla færni sína og eru fúsir til náms – einnig þeir sem búa yfir lítilli grunnleikni. Sé tekið tillit til þátttöku í fræðslu fullorðinna og óska um farnieflingu þá benda niðurstöður PIAAC til þess að fleira sé líkt en ólíkt meðal íbúa norrænu landanna. Íslendingar tóku ekki þátt í PIAAC.

Anders Roshdal

INNGANGUR

Flestir kannast við PISA kannanirnar, sem Íslendingar og aðrar Norðurlandþjóðir hafa tekið þátt í þriðja hvert ár síðan árið 2000. Með PISA er meðal annars mæld færni unglinga í lestri og reikningi við lok grunnskólastigsins, þegar unglingarnir eru á aldrinum 15–16 ára. Rúmlega 70 þjóðir taka nú þátt í PISA. PIAAC er „fullorðins-PISA“ og skammstöfunin stendur fyrir *The Programme for the International Assessment of Adult Competencies*. Þessi könnun er einnig á vegum OECD en hún hefur fram til þessa einungis verið gerð í 24 löndum. PIAAC mælir færni fullorðinna í lestri, reikningi (stærðfræði) og úrlausn viðfangsefna með aðstoð upplýsingatækni. Á árunum 2011 og 2012 var tekið viðtal við dæmigert úrtak 16–65 ára íbúa í hverju landi og þeir látnir gangast undir próf. Í flestum tilfellum fór viðtalið fram á heimilum einstaklinganna og ýmist á tölvu spyrjanda eða með blýant og pappír. Hugmyndin er að PIAAC-könnunin verði endurtekin með ákveðnu árabili en þó ekki jafn oft og PISA-könnunin.

Í þessari grein verða meginniðurstöður PIAAC kynntar með áherslu á norrænu löndin, Danmörku, Finnland, Noregi og Svíþjóð. Íslendingar tóku ekki þátt í PIAAC. Í þessum fjórum norrænu löndum var tekið úrtak úr hópi nálægt sextán milljóna íbúa á aldrinum 16–65 ára og viðtöl tekin við yfir 22.000 manns. Í heimildaskránni er að finna skýrslur um PIAAC. Þessi grein byggir einkum á norrænu PIAAC skýrslunni sem kom út 2015 (*Adult Skills in the Nordic Region*).

GRUNNLEIKNI

Þeim leikniþáttum sem kannaðir voru í PIAAC er lýst á eftirfarandi hátt, (OECD, 2013a):

- *Læsi* (e. literacy): Getan til að skilja, meta, túlka og nýta upplýsingar sem settar eru fram í rituðum texta, með það að leiðarljósi að geta tekið virkan þátt í samfélaginu, náð persónulegum markmiðum og þróa þekkingu og skilning.
- *Tölulæsi* (e. numeracy): Getan til að nálgast, nota, túlka

og tjá sig með tölulegum upplýsingum og staðreyndum í því sjónarmiði að geta tekist á við og höndlað kröfur af stærðfræðilegum toga við ýmsar kringumstæður í lífi fullorðinna.

- *Notkun upplýsingatækni við úrlausnir verkefna* (e. problem-solving in technology-rich environments): Getan til að nota upplýsingatækni, samskiptatæki og samskiptanet til að nálgast og meta upplýsingar, eiga samskipti við aðra og leysa verkefni. Hér er meðal annars vísað til getunnar til að leita að efni á netinu, notfæra sér heimasíður, meta rafrænar upplýsingar, nota töflureikni og senda tölvupóst. Til einföldunar verður hér í greininni oftast notast við orðasambandið „leikni í úrlausn verkefna með upplýsingatækni“ þegar vísað er til þessara leikniþátta.

Þessir leikniþættir eru grunnleikniþættir í þeim skilningi að ákveðið færniþrep er forsenda þess að geta tekið þátt í nútíma samfélagi á fullnægjandi hátt, hvort sem um ræðir að afla sér menntunar, starfa á vinnumarkaði, taka þátt í félagslífi, eiga nauðsynleg samskipti við opinberar stofnanir eða notfæra sér tilboð velferðarsamfélagsins um heilbrigði, bætur og umönnun.

Í PIAAC er leikni mæld á kvarða frá 0 til 500. Margir eru á miðjum kvarðanum en færri búa yfir mjög mikilli eða mjög lítilli leikni. OECD skiptir kvarðanum fyrir læsi og tölulæsi í sex þrep (0, 1, 2, 3, 4 og 5). Leikni í úrlausn verkefna með upplýsingatækni er skipt á fimm þrep (engin stig, 0, 1, 2 og 3). Undir flokkinn „engin stig“ falla einstaklingar sem hafa enga reynslu í notkun tölvu og einstaklingar sem voru ekki færir um, eða óskuðu ekki eftir að taka prófið á tölvu spyrilsins en notuðu þess í stað blað og blýant.

Á milli leikniþáttanna þriggja er sterkt samband. Búi fólk yfir mikilli (lítilli) leikni á einu sviði eru miklar líkur til þess að það búi einnig yfir mikilli (lítilli) leikni á hinum tveimur sviðunum.

LEIKNI EFTIR LÖNDUM

Í töflu 1 er yfirlit yfir grunnleikni í PIAAC löndunum. Meðaltöl fyrir læsi í Finnlandi (288), Svíþjóð (279) og Noregi (278) eru hærra en alþjóðlegt meðaltal allra landanna (273). Finnland er í öðru sæti á listanum yfir öll löndin. Japan trónir á toppnum með 296 stig. Danmörk (271) er rétt undir meðaltali allra PIAAC landanna. Spánn og Ítalía verma neðstu sætin í mælingu á læsi með um það bil 250 stig.

Meðaltöl fyrir tölulæsi eru nánast eins í Svíþjóð (279), Noregi (278) og Danmörku (278), en ívið hærra í Finnlandi (282). Öll fjögur löndin eru nokkuð yfir alþjóðlegu meðaltali (269). Aftur er Japan í fyrsta sæti með 288 stig, og Spánn og Ítalía eru neðst á listanum með færri en 250 stig.

Talið er að 6–9 stig á kvörðunum fyrir læsi og tölulæsi svari til um það bil eins árs menntun (OECD, 2013a). Munur á milli þjóðanna hvað varðar þessa leikni er því umtalsverður.

Við röðun landanna með tilliti til getu til að leysa verkefni með upplýsingatækni er ekki hægt að notast við meðalfjölda stiga því að talsverður fjöldi svarenda gat ekki eða vildi ekki taka prófið á tölvu spyrilsins. Þetta háa hlutfall gefur nokkra hugmynd um hve stór hluti íbúanna á aldrinum 16–65 ára hefur ekki nægjanlega góð tök á upplýsingatækni til þess að taka prófið á tölvu spyrils. Alþjóðlega meðaltalið fyrir þetta hlutfall er 24%. Hlutföllin fyrir Norðurlöndin fjögur eru ívið lægri, 12% í Svíþjóð, 14% í Noregi, 14% í Danmörku og 18% í Finnlandi. Í töflu 1 er röðun landanna, með tilliti til leikni í lausn verkefna með upplýsingatækni, byggð á hlutfalli þeirra íbúa sem mælist á tveimur hæstu þrepunum (2 + 3). Hlutfall þeirra sem ekki búa yfir nægilegri upplýsingatækni má sjá í töflu 1 og því sem á eftir fer.

Hlutfall þeirra sem mælast á tveimur hæstu þrepum kvarðans, með tilliti til leikni í úrlausn verkefna með upplýsingatækni, er mun hærra á Norðurlöndunum en alþjóðlega meðaltalið (34%) eða í Svíþjóð (44%) í Finnlandi (42%), í Noregi (41%) og í Danmörku (39%). Svíþjóð er efst á listanum yfir löndin, Finnland í öðru sæti, Noregur í fjórða og Danmörk í því fimmta. Íbúar á Norðurlöndunum eru með öðrum orðum meðal þeirra allra bestu í að leysa verkefni með upplýsingatækni.

Í heild eru Finnar, Norðmenn og Svíar yfir meðaltalinu í öllum þremur þáttum: læsi, tölulæsi, og úrlausn verkefna með upplýsingatækni. Danir eru yfir meðaltalinu í tveimur þáttum, tölulæsi og úrlausnum verkefna, en rétt undir meðaltalinu í læsi.

Í fjórum landanna, Kýpur, Frakklandi, Ítalíu og Spáni, var leikni í úrlausn verkefna með upplýsingatækni ekki mæld. Þessi fjögur lönd eru undir meðaltalinu í hinum tveimur leikniþáttunum. Af hinum 19 löndunum í töflu 1 eru það aðeins Holland, auk Finnlands, Noregs og Svíþjóðar, sem eru fyrir ofan meðaltalið í öllum þremur þáttunum. Þrjú af 19 löndum eru undir meðaltalinu í öllum þáttum (Írland, Pólland og Bandaríki Norður-Ameríku).

Tafla 1 – PIAAC 2011–2012.

Löndum raðað með tilliti til 1) læsis (meðaltal stiga), 2) tölulæsis, (meðaltal stiga) og 3) úrlausnar verkefna með upplýsingatækni (hlutfall íbúa á hæsta þrepi 2+3 stig).

Prep	Læsi: Meðaltal stiga	Tölulæsi: Meðaltal stiga	Úrlausn verkefna með upplýsingatækni: Hlutfall á 2 + 3 þrepi
Lönd yfir meðaltali allra landa	296: Japan	288: Japan	44: Svíþjóð
	288: Finnland	282: Finnland	42: Finnland
	284: Holland	280: Flandur (Belgía)	42: Holland
	280: Ástralía	280: Holland	41: Noregur
	279: Svíþjóð	279: Svíþjóð	39: Danmörk
	278: Noregur	278: Noregur	38: Ástralía
	276: Eistland	278: Danmörk	37: Kanada
	275: Flandur (Belgía)	276: Slóvakía	
	274: Tékkland	276: Tékkland	
	274: Slóvakía	275: Austurríki	
273: Kanada	273: Eistland		
	272: Þýskaland		
Meðalta allra landa	273: Meðaltal	269: Meðaltal	36: Þýskaland
	273: Kórea	268: Ástralía	35: Japan
	272: England/Norður-Írland		35: Flandur (Belgía)
			35: England/Norður-Írland
			34: Meðaltal
		33: Tékkland	
		32: Austurríki	
Undir meðaltali allra landa	271: Danmörk	265: Kanada	31: Bandaríki Norður-Ameríku
	270: Þýskaland	265: Kýpur	30: Kórea
	270: Bandaríki Norður-Ameríku	263: Kórea	28: Eistland
	269: Austurríki	262: England/Norður-Írland	26: Slóvakía
	269: Kýpur	260: Pólland	25: Írland
	267: Pólland	256: Írland	19: Pólland
	267: Írland	254: Frakkland	
	262: Frakkland	253: Bandaríki Norður-Ameríku	
	252: Spánn	247: Ítalía	
	250: Ítalía	246: Spánn	

Ath. Í dálki 1 og 2 eru 23 lönd. Rússland er ekki með vegna skorts á gögnum. Aðeins 19 lönd eru í dálki 3, því að leikni í úrlausn verkefna með upplýsingatækni var ekki mæld á Kýpur, Ítalíu og Spáni né í Frakklandi (OECD, 2013a).

ÓJÖFN SKIPTING LEIKNI

Ólík skipting á leikni innan hvers lands er að minnsta kosti jafn mikil og skiptingin á milli landa. Mikilvægustu þættirnir sem skipa íbúum í hópa með góða eða ekki eins góða leikni eru menntun, aldur og staða innflytjenda.

Menntun: Megintilhneigingin er að með hærra menntunarstigi verður leiknin betri í læsi, talnalæsi og úrlausn verkefna með upplýsingatækni. Samhengið skýrist fyrst og fremst af því að menntun, einkum og sér í lagi ef hún felst í bóklegum þáttum, getur stuðlað að þróun og viðhaldi á grunnleikniþáttunum þremur. Jafnframt er talið að menntun hafi mest

aðdráttarafl fyrir þá sem eiga auðvelt með nám og eru námsfúsir auk þeirra sem er best undirbúnir. Jafnframt má álykta sem svo að menntun geti haft svokölluð úrtaksáhrif. Þar að auki hefur hátt menntunarstig áhrif á aðgengi að vinnu- markaði og störfum, þar sem leikni er einkum beitt, henni viðhaldið og hún þróuð, sem gæti verið þriðja skýringin á sambandinu milli menntunar og grunnleikni.

Aldur: Á aldursbilinu 16–30 ára (um það bil 30 ára, það fer eftir því um hvaða tegund leikni og hvaða land ræðir) má sjá að með hækkun aldurs eykst grunnleikni. Frá því að fólk nær 30 ára aldri fram til 65 ára aldurs má greina tilhneingingu sem vísar í hina áttina: Með hækkandi aldri hrakar leikninni. Einstaklingar á aldrinum 55–65 ára hafa að meðaltali minni leikni en þeir sem eru á aldursbilinu 16–24 ára.

Aukningin í yngri aldurshópnum, frá 16 ára fram til um það bil 30 ára, stafar vafalaust fyrst og fremst af aldursáhrifum. Eftir því sem ungt fólk eldist hafa æ fleiri lokið námi í framhaldsskóla, ýmist verknámi eða bóknámi, og lokið háskólamenntun.

Það að leikninni fari aftur á aldursbilinu frá um það bil 30 ára fram til 65 ára, getur stafað af kynslóðaáhrifum, með öðrum orðum að fólk af yngri kynslóðum hafi aflað sér meiri menntunar en fólk af eldri kynslóðum. Ungu fólk hefur einnig meiri reynslu af upplýsingatækni og tölvum, sem aðeins hafa verið í notkun á síðustu áratugum.

Afturför í leikni á aldursbilinu 30–65 ára getur einnig, að minnsta kosti að hluta til, stafað af aldursáhrifum, með öðrum orðum þeirri þróun sem á sér stað í lífshlaupi einstaklinga. Lífshlaup þættir geta haft áhrif. Nefna má að heilabilun getur haft gríðarleg áhrif. Aldursáhrif geta einnig tengst félagslegum þáttum. Hagfræðikenningar gera til dæmis ráð fyrir að með hækkandi aldri dragi úr hvata til þess að afla sér sí- og endurmenntunar jafnt úr hvata launþegans sem og vinnuveitandans. Samfélag okkar og vinnumarkaður virka ef til vill á þann hátt að tækifærunum fækkar og hvatinn til þess að læra og viðhalda leikni minnkar eftir því sem aldurinn sækir á.

Ef leiðrétt er fyrir áhrif menntunarstigs má jafnframt sjá að grunnleikni fellur neðar í þrepum eftir því sem eldri aldurshópar eru skoðaðir. Það bendir til þess að minni færni í eldri aldurshópum sé ekki einungis vegna áhrifa af ólíkum kynslóðum.

Staða innflytjenda: Samkvæmt niðurstöðum PIAAC er hlutfall innflytjenda, í aldurshópnum 16–65 ára, ólíkt milli Norðurlandanna fjögurra. Innflytjendur eru hér skilgreindir sem einstaklingar fæddir erlendis. Hlutfallið er þannig 4,8% í Finnlandi, 10,8% í Danmörku, 12,4% í Noregi og 16,8% í Svíþjóð. Í öllum löndunum tóku innflytjendurnir vitsmunapróska- prófið á tungumáli þess lands sem þeir fluttu til. Samkvæmt PIAAC hafa innflytjendur á Norðurlöndunum minni leikni en hinir sem ekki eru innflytjendur. Mismunurinn í leikni í læsi er umtalsverður, eða um það bil 40–50 stig.

Lágt menntunarstig innflytjenda frá löndum sem ekki teljast til vestrænna landa útskýrir aðeins að hluta til litla leikni innflytjendanna. Innflytjendur búa einnig yfir minni leikni en ekki innflytjendur þegar tillit hefur verið tekið til ólíkrar menntunar. Það þýðir að aðrir þættir, þar á meðal tíminn sem viðkomandi hefur búið í landinu, skýrir að hluta til muninn á leikni í hópi innflytjenda.

Auk menntunar, aldurs og stöðu innflytjenda geta fjölmargir aðrir þættir haft áhrif sem skýra mismikla leikni. Það á við um kyn, atvinnu og heilsu.

Kyn: Að meðaltali búa konur og karlar í Danmörku og Finnlandi yfir álíka leikni í læsi. Í Svíþjóð og Noregi standa karlar að meðaltali aðeins betur að vígi í læsi en konur. Mismunur eftir kyni er greinilegri hvað varðar tölulæsi og úrlausn verkefna með upplýsingatækni. Í öllum fjórum löndunum standa karlarnir betur að vígi en konurnar á þessum tveimur sviðum. Munurinn eftir kyni er minni í hópum hinna yngri, heldur en í eldri aldurshópnum sem er í samræmi við tilgátur um að dregið hafi úr muninum milli karla og kvenna á síðustu áratugum.

Samkvæmt PISA eru stúlkur mun betri í lestri en drengir við 15 ára aldurinn (OECD, 2013a). Þessi greinilegi munur á milli 15 ára drengja og stúlkna er langtum minni eða alls enginn meðal ungs fólks í PIAAC.

Atvinna. Að jafnaði búa þeir sem eru virkir á vinnumarkaði yfir betri leikni í læsi, tölulæsi og úrlausn verkefna með upplýsingatækni heldur en atvinnuleitendur og aðrir sem ekki eru á vinnumarkaði vegna þess að til síðastnefnda hópsins teljast ekki þeir sem leggja stund á nám. Atvinna, og þá sérstaklega að hafa verið lengi á vinnumarkaði, helst í hendur við góða grunnleikni. Tvennskonar skýring getur verið á þessu. Að vera starfandi hefur í för með sér fleiri tækifæri til náms en að vera án vinnu. Á hinn bóginn velja vinnuveit-

endur frekar einstaklinga sem búa yfir góðri færni. Einstaklingar með góða færni eiga auðveldara með að fá vinnu og að halda henni.

Ólík störf og stöður krefjast ólíkrar menntunar og annars konar hæfni. Þess vegna kemur ekki á óvart að grunnleikni er afar ólík eftir tegundum starfa. Ófaglærðir einstaklingar eða fólk sem vinnur verkamannastörf hafa að meðaltali minni grunnleikni en einstaklingar sem vinna flókin störf, þar sem gerðar eru kröfur um meiri menntun eða færni í stjórnun. Færnistigið er almennt lægra í einkageiranum en hjá hinum opinbera, þar sem menntastigið er almennt hæst.

Heilsa: Þeir sem tóku þátt í PIAAC könnuninni voru beðnir um að meta heilsufar sitt á fimm þrepa kvarða frá „framúrskarandi“ til „slæmt“. Greinilegt samband er á milli mats á heilsu og færni í öllum þremur þáttum. Góð heilsa og góð leikni heyra saman. Lélegt heilsufar getur dregið úr hæfni til þess að taka vitsmunapröskaprófið og lélegt læsi getur valdið því að hæfni til þess að taka eftir og skilja ráðleggingar varðandi heilbrigði, lífsstíl og vinnuumhverfi minnkar.

Í stuttu máli sýna niðurstöður PIAAC að þróun og viðhald grunnleikni er árangur af flóknum ferlum sem eiga sér stað við ólíkar kringumstæður í lífi einstaklinga. Segja má að almennt mynstur í dreifingu grunnleikni íbúanna á Norðurlöndunum eru afar lík. Mikil (lítill) leikni tengist fremur hagstæðum (óhagstæðum) kringumstæðum með tilliti til stöðu á vinnumarkaði og annarra þátta sem hafa áhrif á lífsgæði fólks.

FULLORÐNIR MEÐ LITLA LEIKNI

Frá sjónarhóli þeirra er móta stefnu í menntamálum eða vinnumarkaðsmálum er afar áhugavert að beina sjónum að einstaklingum með litla leikni. Einstaklingar sem búa yfir lítilli leikni í læsi og tölulæsi teljast venjulega til eins hóps á þrepi 0 eða 1. Þessir einstaklingar fá minna en 226 stig á kvarðanum yfir læsi og tölulæsi sem spannar 0 til 500 stig. Einstaklingar á þrepi 0 og 1 í læsi eru aðeins færir um að lesa mjög einfalda texta með auðskiljanlegum skilaboðum, texta sem gera takmarkaðar kröfur um færni til að meðhöndla upplýsingar. Einstaklingar sem búa yfir töluleikni á þrepi 0 eða 1 eru aðeins færir um að leysa einföld reikningsverkefni eins og að telja, leggja saman lágur tölur eða flokka. Færni þeirra til þess að skilja og fara með tölulegar upplýsingar er takmörkuð.

Einstaklingar sem búa yfir lítilli færni til þess að leysa verkefni með upplýsingatækni eru skilgreindir sem svarendur á þrepi 0 (undir 1) á kvarðanum 0 til 500 ásamt svarendum með takmarkaða færni í upplýsingatækni, með öðrum orðum þeir sem ekki gátu eða vildu svara könnuninni á tölvu spyrilsins.

Hlutfall þeirra sem búa yfir lítilli leikni í læsi er 16% íbúa á aldrinum 6–65 ára í Danmörku, 11% í Finnlandi og 13% í Noregi og Svíþjóð. Hlutfall þeirra sem búa yfir lítilli leikni í tölulæsi er 3% í Finnlandi og 14–15% íbúa á hinum Norðurlöndunum. Hlutfall þeirra sem búa yfir lítilli leikni í lausn verkefna með upplýsingatækni er gegnumgangandi heldur hærra eða á milli 23% og 30%.

Þrátt fyrir að lágt hlutfall þeirra sem búa yfir lítilli leikni, þá er um að ræða talsverðan fjölda fólks. Þannig eru það samtals 2,1 milljón manns á Norðurlöndunum sem búa yfir lítilli leikni í læsi. Þó að það sé að vissu leyti matsatriði, hvar nákvæmlega mörk lítillar leikni liggja, leikur enginn vafi á að fjöldi þeirra sem búa yfir lítilli leikni er mjög mikill.

Væri hægt með fræðslu fullorðinna að efla læsi þeirra frá þrepi 0/1 (lægsta þrepi) upp á þrep 2 (næst lægsta þrep)? Ætla má að það samsvaraði því að auka leiknina um 50 stig að meðaltali, sem samkvæmt útreikningum OECD jafngildir 6–7 námsárum. Þó að taka beri slíkum útreikningum með nokkrum fyrirvara, benda þeir samt til þess að það krefðist býsna umfangsmikilla aðgerða að hækka leiknistig þeirra sem búa yfir minnstu leikninni. Í nánustu framtíð væri það ómögulegt. Þess vegna er brýnt að forgangsraða á sviði fullorðinsfræðslunnar.

Að meðaltali gengur fólki með litla færni verr, til dæmis með tilliti til atvinnu og lífsgæða, heldur en fólki sem býr yfir meiri leikni. En lítill leikni þarf ekki að vera vandamál í öllum tilfellum. Hluti þeirra sem búa yfir læsi á þrepi 0/1 (lægsta þrepi) þéna til dæmis jafn mikið eða meira en meðaltekjur þeirra sem búa yfir leikni á þrepi 2. Sumum þeirra sem búa yfir lítilli leikni gengur vel að því er virðist. Því er mikilvægt að hafa uppi á þeim sem eru í vandræðum vegna lítillar leikni.

Hlutfall þeirra sem búa yfir lítilli leikni er sérstaklega hátt meðal þeirra sem hafa litla menntun, eldra fólks og þeirra sem eru án atvinnu. En jafnframt má sjá að það eru einnig fjölmargir sem búa yfir lítilli leikni í hópi þeirra sem hafa starfsmenntun, á meðal yngra fólks og þeirra sem eru í vinnu. Því er ekki auðvelt að benda á einsleitann markhóp fyrir fullorðinsfræðslu í grunnleikni – út frá ákveðnum félagslegum auðkennum. Einstaklinga sem búa yfir lítilli leikni má finna alls staðar í norrænum samfélögum.

Meðal þeirra leiða sem virðast færar er að beina sjónum að einstaklingum sem hafa lent eða geta lent í vandræðum, vegna þess að þeir búa yfir lítilli leikni, hvort sen er á vinnustöðum, í skólum, í félagslega kerfinu, á vinnumiðlunum eða innan frjálsra félagasamtaka. Í flestum tilfellum er jafnan brugðist við lágu færnistigi sem hugsanlegar ástæðu þess að sumir spjara sig ekki jafn vel.

FULLORÐINSFRÆÐSLA

Í PIAAC er gerður greinarmunur á formlegri og óformlegri menntun. *Formleg menntun* er menntun sem er viðurkennd af viðeigandi stjórnvöldum í hverju landi og sem veitir viðurkennda og skjalfesta starfsmenntun eða undirbúning undir frekara nám. Orðasambandið „formleg menntun“ kemst næst því sem í daglegu tali er rætt um sem „menntun“.

Óformleg menntun nær í PIAAC *til*:

- Námskeiða sem haldin eru sem fjarnám eða námskeið á netinu.
- Skipulögð kennsla á vinnustað eða skipulögð fræðsla frá yfirmönnum eða samstarfsmönnum.
- Málþing eða vinnustofur.
- Námskeið eða einstaklingsbundin kennsla sem ekki telst til framangreindra flokka.

Hafi svarandi verið virkur í að minnsta kosti einum viðburði sem fellur undir þessa flokka, telst hann hafa aflað sér „óformlegrar menntunar“ sem bæði getur verið starfsmiðuð eða ekki. Orðanotkuninni í PIAAC var beitt til þess að bera saman lönd. Sökum þess að afar ólíkt er hvernig staðið er að fullorðinsfræðslu í hverju landi fyrir sig, svarar orðanotkunin ekki nákvæmlega til orðanotkunar í neinu einstöku landi.

Eftirfarandi greiningar á fullorðinsfræðslu ná til fólks á aldrinum 30–65 ára. Það er vegna þess að ekki kemur nákvæmlega fram á PIAAC spurningaeyðublaðinu hvort sú menntun sem einstaklingurinn hefur aflað sér fellur undir fullorðinsfræðslu (fullorðins- og endurmenntun) í viðkomandi landi eða hvort hún er hluti af almenna menntakerfinu fyrir ungt fólk.

Um það bil 60% íbúa á aldrinum 30–65 ára hafa að minnsta kosti einu sinni á undanförunum 12 mánuðum tekið þátt í formlegri eða óformlegri menntun, samkvæmt niðurstöðum PIAAC. Þegar litið er til hlutfalls þátttakenda hefur óformleg menntun greinilega vinninginn. Langstærstur hluti

fullorðinsfræðslu er starfstengdur, fer oftast fram á vinnutíma og framlög vinnuveitanda til þess að mæta kostnaðinum eru drjúg.

Um það bil helmingur íbúa á aldrinum 30–65 ára hefur að minnsta kosti einu sinni á undanförunum 12 mánuðum verið þátttakandi í óformlegri menntun. Samtals hafa þátttakendur varið til þess 63 tímum í Finnlandi, 69 tímum í Svíþjóð, 74 tímum í Noregi og 81 tímum í Danmörku. Séu tíðni og tímalengd óformlegu menntunarinnar sambætt, má áætla að að meðaltali hafi hver einstaklingur á aldrinum 30–65 ára varið 43 tímum í Danmörku, 37 tímum í Svíþjóð, 36 tímum í Noregi og 33 tímum í Finnlandi í óformlega menntun.

Ólíkir þættir skýra frávik í tíðni og lengd. Atvinnuleitendur og innflytjendur taka sjaldnar þátt í óformlegri menntun en þeir sem eru í starfi og ekki innflytjendur en þegar þeir taka þátt gera þeir það í umtalsvert lengri tíma. Eldra fólk tekur bæði sjaldnar þátt og í skemmri tíma en hinir sem yngri eru. Konur, annars staðar en í Noregi og Svíþjóð, taka aðeins oftar þátt en tíminn sem konur og karlar verja til náms er á móta langur. Líkurnar á því að fólk taki þátt í óformlegu námi vaxa með hækkunni menntunarstigi og aukinni leikni í læsi en tímalengd þátttöku fer ekki eftir menntunarstigi og ýmislegt bendir til þess að tíminn styttist eftir því sem leiknin í læsi er meiri.

Þrátt fyrir að fjöldi fólks taki þátt í fullorðinsfræðslu ár hvert er einnig umtalsverður fjöldi sem óskar eftir frekari færniþróun. Á bilinu 25% og 33% fólks á aldrinum 30–65 ára á Norðurlöndunum upplýstu í PIAAC að þeir óskuðu eftir aukinni menntun. Jafn hátt hlutfall þeirra sem eru í starfi telur sig þurfa meiri þjálfun til þess að geta sinnt núverandi starfi sínu vel. Lægri aldur, hærra menntunarstig og betri leikni í læsi auka líkurnar á að fólk tjái ósk um að auka færni sína. En einnig meðal þeirra sem búa yfir lítilli leikni í læsi, er talsverð hvöt til náms ríkjandi um það bil tveir þriðju hlutar þessa hóps lýsti yfir því að þeim falli vel eða afar vel að læra eitthvað nýtt. Það bendir til þess að áhugi á námi sé fyrir hendi og hann ætti að vera hægt að virkja við réttar kringumstæður.

Þegar á heildina er litið sýna niðurstöður PIAAC að fleira er líkt með íbúum Norðurlandanna fjögurra en það sem greinir þá að, hvað varðar þátttöku í fræðslu fullorðinna og hvöt til náms.

SKÝRSLUR UM PIAAC

- Adult Skills in the Nordic Region. Key Information-Processing Skills Among Adults in the Nordic Region.* TemaNord 2015:535. Nordic Council of Ministers
- Bjørkeng (red.) (2013): *Ferdigheter i voksenbefolkningen. Resultater fra den internasjonale undersøkelsen om lese- og tallforståelse (PIAAC).* Statistics Norway. Reports 42/2013.
- Halapuu, V. & Valk, A. (2013): *Täiskasvanute oskused Eestis ja maailmas: PIAAC uuringu esmased tulemused.* Tartu: Haridus ja Teadusministeerium.
- Malin, A., Sulkunen, S., & Laine, K. (2013): *PIAAC 2012. Kansainvälinen aikuistutkimuksen esitutoksia.* Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2013:9.
- OECD (2013a): *OECD Skills Outlook 2013: first results from the Survey of Adult Skills.* OECD Publishing.
- OECD (2013b): *The Survey of Adult Skills. Reader's Companion.* OECD Publishing.
- Rosdahl, A., Fridberg, T., Jakobsen, V. & Jørgensen, M. (2013): *Færdigheder i læsning, regning og problemløsning med IT.* København: SFI-Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 13:28.
- Statistics Sweden (2013): *Den internationella undersökningen av vuxnas färdigheter.* Tema Utbildning. Statistics Sweden. Rapport 2013:2.

UM HÖFUNDINN

Anders Rosdahl, félagsfræðingur frá Kaupmannahafnarháskóla 1974. Hann hefur leitt rannsóknir við SFI – Rannsóknarmiðstöð velferðarmála í Kaupmannahöfn frá árinu 1987. Hann hefur skrifað fleiri en 70 bækur og greinar, flestar um vinnumarkað og menntun, þar með talin fullorðins- og endurmenntun. Hann var formaður dönsku nefndarinnar um PIAAC (PISA fullorðinna) frá 2009 til 2013. Hann á sæti í mörgum norrænum tengslanetum um PIAAC, meðal annars í neti með félögum frá Eistlandi, Finnlandi, Noregi og Svíþjóð. Tengslanetið skrifaði árið 2015 norræna PIAAC skýrslu sem ber heitið *Adult Skills in the Nordic Region*. Norræna ráðherranefndina gaf hana út. Þessi grein byggir meðal annars á niðurstöðum þeirrar skýrslu.

ABSTRACT

In comparison with the other twenty nations which in 2011–2012 took part in the PIAAC Survey of OECD, the standard of basic adult skills in Denmark, Finland, Norway and Sweden in reading, arithmetic and the use of information technology to solve problems is generally good. Nevertheless, a number of people in the Nordic Countries have limited basic skills that are decisive to be successful in the information society. For example, 2.1 million people have limited reading skills. The percentage of inhabitants aged 16–65 varies from 11% in Finland to 16% in Denmark. The percentage of those who have limited skills in arithmetic is similar, but the percentage of those who have difficulty using information and communication technology for solving problems varies from 25–40%. How exactly to define limited skills is debatable, but there is no doubt that the number of those in this category is considerable. Limited skills are more common among immigrants, job applicants, those who have short formal education and older people. The correlation is, however, not absolute between having limited skills and belonging to one of these groups. People with limited skills are to be found in almost every social group in the Nordic Countries. Many people want to enhance their skills and are eager to learn, also those who have limited basic skills. With regard to participation in adult education and requests for skills enhancement, the PIAAC results indicate that there are more similarities than difference between the Nordic Countries. Iceland did not participate in PIAAC.